

“จากแรงงานข้ามชาติเวียดนามสู่การกลายเป็นคนทรงชั้นครู”:
การสร้างความเป็นของแท้ขึ้นใหม่ในพิธีทรงเจ้าของคนไทย
เชื้อสายเวียดนามในจังหวัดอุดรธานี¹

“From Vietnamese Transnational Migrant Workers to Become
the Master Spirit Medium”: Re-constructing Authenticity in
Thai-Vietnamese Spirit Possession Rite in Udonthani Province

ศิลปกิจ ตี๋ขันติกุล

Silapakit Teekantikun

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Faculty of Humanity and Social Science

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Khon Kaen University

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้เขียนขึ้นด้วยมีวัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อศึกษาเรื่องราวชีวิตของคนทรงชั้นครูกับการสร้างความเป็นของแท้ในพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในจังหวัดอุดรธานี โดยอาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเน้นศึกษาประวัติชีวิต (life history) ของคนทรงชั้นครูที่กลายมาเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีทรงเจ้าในปัจจุบัน

ผลการวิจัยพบว่า คนไทยเชื้อสายเวียดนามในจังหวัดอุดรธานีมีการประกอบพิธีทรงเจ้าลดน้อยลง สาเหตุหนึ่งเกิดจากการขาดแคลนคนทรงชั้นครู อย่างไรก็ตามจากปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายแรงงานจากเวียดนามสู่ประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

---

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “พิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในภาคอีสานของไทย” ซึ่งได้รับทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561

ในภาคอีสานที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องกว่า 2 ทศวรรษ ส่งผลให้มีแรงงานบางคนผันตัว
เองมาเป็นคนทรงชั้นครู และได้พยายามสร้างความเป็นของแท้ขึ้นใหม่ในพิธีทรงเจ้า
ของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในจังหวัดอุดรธานี โดยการอ้างอิงกับพิธีทรงเจ้าที่ปฏิบัติ
ในเวียดนาม เป็นต้นว่า การประดับตกแต่งแท่นบูชาและหุ่นเคารพภายในศาลเจ้า
การเติมเต็มองค์ประกอบต่างๆ ในพิธีทรงเจ้า และการประกอบพิธี “รับองค์” ขึ้นใหม่

คำสำคัญ แรงงานข้ามชาติเวียดนาม, คนทรงชั้นครู, การสร้างความเป็นของแท้, พิธีทรงเจ้า
ของคนไทยเชื้อสายเวียดนาม

Abstract

The purpose of this article is to study master spirit medium life and re-constructing authenticity in Thai-Vietnamese spirit possession rite in Udonthani province. By using qualitative research methodology, particularly "life story" of master spirit medium in which has been an important role in spirit possession rite practice.

The research reveals that Thai-Vietnamese descendent in Udonthani province have decreasingly practiced spirit possession rite, because of lack of master spirit medium. However, from the phenomenon of transnational migrant workers from Vietnam to Thailand, especially in the Northeast Thailand which has continued for more than two decades, and that some of them have turned into master medium. This is a process of re-constructing authenticity of spirit possession rite of Vietnamese-Thai descendent in Udonthani. The entire process is strictly duplicate the spirit possession rite held in Vietnam such as decorating the altar and statue worship in the shrine, fill the spirit possession rite elements, and dependent on traditional spirit medium.

Keywords: Vietnamese Transnational Migrant Worker, Master Spirit Medium, Re-constructing Authenticity, Thai-Vietnamese Spirit Possession Rite

บทนำ

พิธีทรงเจ้าเวียดนามปรากฏตัวในภาคอีสานของไทยมานานหลายทศวรรษแล้ว โดยสัมพันธ์กับการอพยพเข้ามาเมืองไทยของคนเวียดนามในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือช่วงการปราบปรามฝ่ายต่อต้านของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสที่เกิดขึ้นในหลายเมืองของประเทศลาวในปี ค.ศ. 1946 แม้สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของคนเวียดนามอพยพในช่วงเวลาดังกล่าว ต้องตกอยู่ในสถานะที่ไม่มั่นคงนัก แต่กิจกรรมการทรงเจ้าของคนเวียดนามในหลายจังหวัดของภาคอีสานถือได้ว่าเฟื่องฟูพอสมควร พิจารณาได้จากจำนวนศาลเจ้าที่มีอยู่หลายแห่งในพื้นที่เดียวกัน เช่น ในพื้นที่เขตอำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานีมีด้วยกัน 3 แห่ง ส่วนพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดสกลนครมีอยู่ด้วยกัน 2 แห่ง และผู้ที่นับถือองค์เทพมักเดินทางไปร่วมพิธีทรงเจ้าระหว่างศาลเจ้าต่างๆ ด้วย เช่น คนไทยเชื้อสายเวียดนามจากจังหวัดอุดรธานีเดินทางไปร่วมพิธีทรงเจ้าที่ศาลเจ้าในจังหวัดสกลนคร เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในปัจจุบัน ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เชื่อและนับถือองค์เทพได้ลดจำนวนลงอย่างมาก กล่าวคือ ผู้ที่เข้าร่วมพิธีทรงเจ้าส่วนใหญ่ได้ล้มหายตายจากกันไป ส่วนผู้ที่เหลืออยู่ก็อยู่ในวัยสูงอายุ โดยสังเกตได้ว่าปัจจุบันเหลือเพียงศาลเจ้าไม่กี่แห่งเท่านั้น ที่ยังคงประกอบพิธีทรงเจ้า เช่น ศาล “ปากกู่” ในตัวเมืองจังหวัดอุดรธานี และศาล “องุ่น” ชานเมืองจังหวัดสกลนคร เป็นต้น สำหรับคนไทยเชื้อสายเวียดนามรุ่นต่อ ๆ มา หากไม่มีความจำเป็นจริงๆ ก็ไม่มีใครสนใจเข้าร่วมกิจกรรมพิธีทรงเจ้าเวียดนามเลย ดังนั้นกิจกรรมทรงเจ้าเวียดนามในหลายจังหวัดทางภาคอีสานกำลังเผชิญกับภาวะขาดการสืบสานต่อของคนรุ่นหลัง ในฐานะที่เป็นมรดกทางความเชื่อและวัฒนธรรมของความเป็นเวียดนาม

ความกังวลของผู้ที่นับถือองค์เทพต่อสถานการณ์ดังกล่าวเริ่มผ่อนคลายลงเมื่อการเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างเวียดนามกับไทยที่สะดวกง่ายดายมากขึ้น เนื่องจากข้อตกลงยกเลิกวีซ่าท่องเที่ยวของ 2 รัฐบาล ที่ส่งผลให้พลเมืองของทั้ง 2 ประเทศสามารถเดินทางไปท่องเที่ยวระหว่างกันได้ในระยะเวลายาวไม่เกิน 30 วัน รวมทั้งกระแสการเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติไร้ทักษะฝีมือจากเวียดนามสู่ประเทศไทย

ซึ่งอาศัยประโยชน์จากวิชาท่องเทียวดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอีสานช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ในจำนวนแรงงานทั้งหมดมีแรงงานบางคนที่ยึดติดกับกิจกรรมทรงเจ้าที่บ้านเกิดของตนเอง ดังนั้นแม้จุดประสงค์หลักคือการมาขายแรงงาน แต่เมื่อรู้ว่าที่ศาลเจ้ามีการประกอบพิธีทรงเจ้าก็พยายามหาโอกาสเข้าร่วมเป็นประจำ และบางคนได้เข้าไปช่วยงานศาลเจ้าจนเกิดความสนิทสนมระหว่างกันขึ้น หลังจากคนทรงขึ้นครุที่ดูแลศาลเจ้าเสียชีวิตลงและไม่มีผู้สืบทอดแทน ทำให้แรงงานบางคนได้กลายมาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีทรงเจ้าในปัจจุบัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า พิธีทรงเจ้าที่ปฏิบัติโดยคนไทยในเวียดนามที่เข้ามาเมืองไทยในรุ่นแรกหรือคนไทยเชื้อสายเวียดนามในรุ่นต่อมา มีความแตกต่างในรายละเอียดอยู่พอสมควรหากเปรียบเทียบกับพิธีทรงเจ้าที่ปฏิบัติอยู่ในเวียดนาม เช่น การตีกลองเคาะระฆังแทนการเล่นสดจากนักดนตรี “เจ้าวัน”² หรือแทบไม่มีการนำหุ่นงเด็ก³ มาใช้ในพิธีทรงเจ้าเลย หรือเสื้อผ้าที่สวมใส่ในการทรงเจ้าไม่มีลวดลายเลย เป็นต้น อย่างไรก็ตามเมื่อคนทรงขึ้นครุได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีทรงเจ้า ก็ได้พยายามปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมรายละเอียดต่างๆ ทั้งการประดับตกแต่งศาลเจ้าและพิธีกรรมให้เหมือนกับที่ปฏิบัติกันอยู่ในประเทศเวียดนาม จากปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงนำไปสู่คำถามการวิจัย คือ (1) คนทรงขึ้นครุมีการสร้างความเป็นของแท้ในพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในจังหวัดอุดรธานีอย่างไร?

ในบทความชิ้นนี้ ผู้วิจัยเลือกนำแนวคิด “ความจริงแท้” หรือ “ความเป็นของแท้” (authenticity) มาประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยนักวิชาการพยายามให้คำนิยามความหมายของคำดังกล่าวใน 2 ลักษณะ คือ ความจริงแท้ต้อง (1) มีความ

² “เจ้าวัน” (Châu Văn) คือดนตรีที่ใช้เฉพาะในพิธีทรงเจ้า เครื่องดนตรีหลักประกอบด้วย “พิณพระจันทร์” (Đàn Nguyệt) “กลองขนาดเล็ก” (Trống Ban) “เครื่องเคาะคล้ายฉาบ” (Thanh La) บรรเลงประกอบการขับร้องของนักร้อง ปกติคณะ “เจ้าวัน” มีสมาชิกเพียง 2 คน คือ นักดนตรีที่เล่น “พิณพระจันทร์” และนักร้องที่ร้องและคอยเคาะ “กลองขนาดเล็ก” และ “เครื่องเคาะคล้ายฉาบ” ประกอบจังหวะ

³ หุ่นงเด็ก (hàng mã/vàng mã) ที่ใช้ในพิธีทรงเจ้าส่วนใหญ่ประกอบด้วยหุ่นรูปคน (hình nhân) หุ่นรูปช้างม้า (hình voi/ hình ngựa) หุ่นรูปเรือ (hình thuyền) ซึ่งโครงสร้างของหุ่นทำจากไม้ไผ่สาน พร้อมทั้งประดับตกแต่งด้วยกระดาษสีต่างๆ นอกจากนี้ยังมีกระดาษเงินกระดาษทองและแท่งเงินแท่งทองอีกด้วย

ดั้งเดิม เก้าแก่ เป็นธรรมชาติ และ (2) สามารถพิสูจน์ด้วยหลักฐานหรือการดำรงอยู่จริง (Theobald, 1998; Sharpley, 1994; Lindholm, 2008; อ้างใน เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์, 2555) ต่อมาแนวคิดนี้ได้ถูกนำมาประยุกต์และต่อยอดความคิดอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงวิชาการด้านการท่องเที่ยว จนมีการเสนอแนวคิดต่อยอดใหม่ๆ ขึ้น เช่น “ความจริงแท้แบบจัดฉาก” (staged authenticity) ของ MacConnell (1973) หรือ “ความจริงแท้จากการเข้าร่วม” (existential authenticity) ของ Wang (1999) อย่างไรก็ตาม ในบทความชิ้นนี้ผู้วิจัยพยายามวิเคราะห์พิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในจังหวัดอุดรธานี ในฐานะที่เป็น “ความจริงแท้ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่” (re-constructing authenticity) จากการอ้างอิงกับความดั้งเดิม เก้าแก่ และสามารถพิสูจน์ได้ของพิธีทรงเจ้าที่ปฏิบัติอยู่ในเวียดนามปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อศึกษาเรื่องราวชีวิตของคนทรงเจ้าชั้นครูกับการสร้างความเป็นของแท้ในพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในจังหวัดอุดรธานี

ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยที่ผู้วิจัยเลือกมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเน้นศึกษาประวัติชีวิต (life history) ของผู้ที่เป็นคนทรงเจ้าชั้นครูเวียดนามท่านหนึ่งที่มีชื่อสมมุติว่า “ไถ่หุ่ง” ส่วนเหตุผลของการเลือกท่านมาเป็นหน่วยในการศึกษาและวิเคราะห์ในครั้งนี้ ก็เนื่องจากว่า ในปัจจุบันตัวท่านค่อนข้างมีอิทธิพลอย่างมากต่อการประกอบพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ศาลเจ้าในจังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยพบท่านครั้งแรกจากการแนะนำของเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งศึกษาและท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์โฮจิมินห์ ซึ่งตั้งอยู่ที่ หมู่ 4 บ้านหนองฮาง ถ.อุดร-กุดจับ (ติดกับโรงเรียนอุดรพิทยานุกูล 2) ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมืองอุดรธานี ประมาณกลางเดือนธันวาคม พ.ศ. 2560 ที่ศาล “ป่าก๊ก” ในตัวเมืองจังหวัดอุดรธานี และต่อมาได้มีโอกาสสัมภาษณ์และเข้าร่วมสังเกตพิธี

ทรงเจ้าที่ท่านจัดขึ้นที่ศาล “ป่าก๊ก” อีกหลายครั้ง ซึ่งข้อมูลภาคสนามที่เก็บรวบรวมได้ในแต่ละครั้งนั้น ผู้วิจัยได้ทำการแยกข้อมูลออกเป็นหัวข้อหรือประเด็นต่างๆ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องชัดเจน หากขาดตกบกพร่องไปในประเด็นใด ก็ได้มีการเก็บรวบรวมเพิ่มเติม เมื่อแยกข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ก็ทำการเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลภาคสนามกับแนวคิด เพื่อทำการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่น่าสนใจในบทความชิ้นนี้ แบ่งออกเป็นประเด็นย่อยต่างๆ ดังนี้ คือ (1) แรงงานเวียดนามในภาคอีสาน (2) การกลายเป็นคนทรงเจ้าชั้นครู (3) การสร้างความเป็นของแท้ขึ้นใหม่ในพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนาม

แรงงานเวียดนามในภาคอีสาน

ภาคอีสานถือได้ว่าเป็น “หน้าด่าน” สำคัญของการเคลื่อนย้ายแรงงานจากเวียดนามสู่ประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานจากจังหวัดทางภาคกลางตอนบน หากพิจารณาจากเงื่อนไขทางสภาพภูมิศาสตร์ จะเห็นได้ว่าภาคอีสานของไทยและภาคกลางของเวียดนามตั้งอยู่ไม่ไกลกันนัก แม้มีประเทศลาวมาขวางกั้นก็ตาม ที่สำคัญยังมีเส้นทางรถยนต์ที่สามารถเชื่อมต่อหากันได้อีกหลายเส้นทาง เช่น เส้นทางถนนหมายเลข 9 ที่เชื่อมต่อกับจังหวัดกว้างจิของเวียดนาม ผ่านแขวงสะหวันนะเขตของลาว เข้ามายังจังหวัดมุกดาหารของไทย หรือเส้นทางถนนหมายเลข 12 จากจังหวัดท่าตั้งของเวียดนาม ผ่านแขวงคำม่วนของลาว เข้ามายังจังหวัดนครพนมของไทย หรือเส้นทางถนนหมายเลข 8 จากจังหวัดท่าตั้งของเวียดนาม ผ่านแขวงบอลิคำไซและนครหลวงเวียงจันทน์ของลาว เข้ามายังจังหวัดหนองคายของไทย เป็นต้น ซึ่งถนนเหล่านี้คือเส้นทางหลักของการเคลื่อนย้ายแรงงานจากเวียดนามสู่ประเทศไทย

หากถามว่าแรงงานเวียดนามมีจำนวนมากน้อยแค่ไหนในภาคอีสาน? การตั้งคำถามดังกล่าวอาจดูง่าย แต่การหาคำตอบอย่างเป็นทางการนั้นทำได้ไม่ถนัดนักที่ผ่านมาทางการไทยหรือแม้แต่ทางการเวียดนามทำได้แค่เพียงการคาดการณ์เท่านั้น และหากถามว่าแรงงานเวียดนามเหล่านี้เข้ามาทำงานตั้งแต่เมื่อไหร่? น่าจะตอบได้

ง่ายกว่า เพราะจากข้อมูลสนามชี้ให้เห็นว่า แรงงานเวียดนามเข้ามาทำงานในภาคอีสาน อย่างน้อยก็ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 หรือราว 20 กว่าปีมาแล้ว อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา หลังจากรัฐบาลไทยกับรัฐบาลเวียดนามตกลงลงนามยกเลิกวีซ่า เพื่อการท่องเที่ยวในระยะเวลาไม่เกิน 30 วัน ส่งผลให้แรงงานเวียดนามอาศัยช่องทางดังกล่าวเดินทางเข้ามาทำงานในภาคอีสานเพิ่มมากขึ้น (ศิลปกิจ ตี๋ขันติกุล, 2559)

เหตุผลสำคัญหนึ่งที่ทำให้แรงงานเวียดนามเลือกตัดสินใจเข้ามาทำงานในภาคอีสาน เพราะ “ความสนิทชิดเชื้อทางชาติพันธุ์” ที่มีกับคนไทยเชื้อสายเวียดนามในพื้นที่ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าหลายจังหวัดในภาคอีสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดที่อยู่ติดชายแดนแม่น้ำโขง เช่น หนองคาย นครพนม มุกดาหาร และอุบลราชธานี มีคนไทยเชื้อสายเวียดนามอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และกลุ่มคนเหล่านี้สามารถสะสมทุนทางเศรษฐกิจจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นเจ้าของธุรกิจที่หลากหลายในปัจจุบัน ดังนั้น แรงงานเวียดนามที่เข้ามาทำงานในอีสานระยะแรกๆ จึงได้รับการช่วยเหลือจากคนไทยเชื้อสายเวียดนามให้เข้าทำงานด้วย เพราะนอกจากจะสื่อสารกันเข้าใจได้ง่ายแล้ว แรงงานเวียดนามยังขึ้นชื่อว่าขยันทำงานมากกว่าแรงงานในท้องถิ่น (ศิลปกิจ ตี๋ขันติกุล, 2559)

แรงงานเวียดนามที่เข้ามาทำงานในภาคอีสานนั้นมีพื้นที่แตกต่างกัน จากข้อมูลสนามที่ได้จากจังหวัดขอนแก่นชี้ว่า ส่วนใหญ่แรงงานเวียดนามที่ทำงานอยู่ในจังหวัดขอนแก่น มีพื้นที่เพมาจากจังหวัดหนองบัวลำภู และกวังบึง เป็นที่ น่าสังเกตว่า แรงงานจากจังหวัดท่าตั้งมีจำนวนที่มากที่สุด เนื่องจากในหลายอำเภอ ตั้งอยู่บนเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อกับภาคอีสานได้ง่ายและสะดวก เช่น อำเภอค้อเกอะ ที่ตั้งอยู่บนถนนหมายเลข 8 หรืออำเภอค้อแอง ที่มีถนนหมายเลข 12 พาดผ่าน (ศิลปกิจ ตี๋ขันติกุล, 2559) ในส่วนของจังหวัดอุดรธานี ข้อมูลสนามชี้ให้เห็นว่ามีแรงงานเวียดนามจากจังหวัดทางภาคเหนือ เดินทางเข้ามาทำงานอยู่ด้วยเช่นกัน เช่น จากจังหวัดผู้เถาะ ดังข้อมูลของ “แอมห่งเฮียน”

“ผู้วิจัยพบกับ “แอมห่งเฮียน” หญิงอายุ 30 ปี โดยบังเอิญ ที่ตำหนักทรงเจ้าของ “ป่าตึง” ที่ตั้งอยู่ในชุมชนแจ่มศิริ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่ผู้วิจัยมีโอกาส รวมถึงการได้รับอนุญาตจากเจ้าของตำหนักให้เข้าร่วมสังเกตพิธีทรงเจ้าของ

คนไทยเชื้อสายเวียดนามในจังหวัดอุดรธานี จริงๆ แล้ว หากไม่ได้รับการช่วยเหลือจาก “อาแดง” หรือ “ลุงหู่” คนไทยเชื้อสายเวียดนามเจ้าของโรงงานหมูยอในเมืองอุดรธานี ที่ภรรยาหนีทางและแนะนำตัวกับเจ้าของตำหนัก ผู้วิจัยคงไม่ได้รับโอกาสให้เข้าร่วมสังเกต พิธีทรงเจ้าอย่างง่าย ๆ เป็นแน่

“แอมห่งเฮียน” เล่าให้ฟังว่า วัดอุประสงค์ที่เธอมาช่วยพิธีทรงเจ้าที่ตำหนักทรงแห่งนี้ ก็เพื่อขอน้ำมนต์จากองค์เทพฯ ไปดื่มแก้อาการปวดเมื่อยตามร่างกาย เดิมทีก็ได้มาขอเอาไปดื่ม แล้วอาการดีขึ้นจนเกือบหาย ครั้งนี้จึงอยากได้อีก โดยเธอรู้จักตำหนักทรงเจ้าแห่งนี้จากเพื่อนแรงงานเวียดนามคนหนึ่ง ที่เคยมาขอน้ำมนต์ไปดื่ม แล้วอาการปวดเมื่อยร่างกายทุเลาลงเช่นกัน จึงเชื่อถือถึงความศักดิ์สิทธิ์ของตำหนักทรงแห่งนี้เรื่อยมา

เมื่อผู้วิจัยถามว่าเธอมาทำอะไรที่อุดรธานี? เธอกล่าวว่ามาทำงานเป็นลูกจ้างอยู่ที่ร้านขายส่งผักผลไม้ในตลาดแห่งหนึ่งของจังหวัดอุดรธานี เป็นระยะเวลาประมาณ 6 ปีแล้ว เนื่องจากเธอไม่มีความรู้ เพราะจบการศึกษาเพียงแค่ภาคบังคับเท่านั้น ทำให้หางานทำที่บ้านเกิดได้ค่อนข้างลำบาก จึงตัดสินใจตามมาทำงานร่วมกับสามีที่เดินทางมาทำงานอยู่ก่อนหน้าได้ประมาณ 9 ปี โดยตัวสามีนั้นได้รับการแนะนำและช่วยเหลือของญาติ ที่เข้ามาทำงานอยู่ก่อนหน้าประมาณ 15 ปี

การที่เธอและสามีต้องช่วยกันทำงานหาเงินอย่างขยันขันแข็ง เพราะยังมีภาระต้องส่งเสียคนในครอบครัวที่เวียดนาม (จังหวัดผู้เถาะ) โดยเฉพาะลูกชาย 2 คน คนโตอายุ 13 ปี คนเล็กอายุ 4 ปี ที่ฝากให้ปู่ย่าช่วยเลี้ยงดู ดังนั้นในแต่ละเดือนเธอจึงต้องส่งเงินกลับบ้านประมาณ 20,000 บาท ฝากไปกับเพื่อนบ้านที่เดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านที่เวียดนาม และเมื่อไหร่ที่สามารถเก็บออมเงินเพื่อไปตั้งตัวค้าขายที่บ้านเกิดได้แล้ว เธอและสามีก็จะตัดสินใจเดินทางกลับเวียดนาม” (“แอมห่งเฮียน”, สัมภาษณ์, 2557)

ในกรณีของ “ไถ่หู่” ถือได้ว่ามีพื้นเพแตกต่างจากแรงงานเวียดนามคนอื่นๆ ที่กล่าวถึงข้างต้น เพราะเป็นคนเวียดนามจากจังหวัดห้าตัย (ปัจจุบันถูกยุบรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองหลวงฮานอย) เมื่อเปรียบเทียบกับแรงงานจากจังหวัดอื่นๆ ของเวียดนาม จัดเป็นจังหวัดที่มีแรงงานเข้ามาทำงานในจังหวัดภาคอีสานค่อนข้างน้อย จากการสัมภาษณ์ “ไถ่หู่” ช่วงที่มีการจัดพิธีทรงเจ้าในหลายครั้งที่ศาล “ป่ากู่ก” ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเรื่องราวชีวิตส่วนตัวของท่านดังนี้

“ปัจจุบัน (พ.ศ. 2561) “ไถ่หุ้ง” อายุได้ 42 ปี ส่วนภรรยาอายุ 40 ปี มีลูกด้วยกัน 3 คน คนโตเป็นลูกชายอายุ 21 กำลังเรียนระดับมหาวิทยาลัยมีชื่อแห่งหนึ่งในเมืองฮานอย ลูกคนที่สองเป็นลูกสาวอายุ 12 ปี กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมต้น และลูกคนสุดท้องเป็นลูกชายอายุ 9 ปี กำลังเรียนอยู่ชั้นประถม

ด้วยความเป็น “ครอบครัวปฏิบัติ” ที่สืบทอดจากรุ่นปู่มาสู่รุ่นพ่อ ส่งผลให้ท่านได้รับการยอมรับจากพรรคฯระดับตำบล ให้รับราชการตำรวจประจำตำบลตั้งแต่เรียนจบชั้นมัธยมปลาย แต่หลังจากภรรยาคลอดลูกคนที่สามออกมา ทำให้ท่านต้องออกจากงานในทันที เพราะขัดกับนโยบายพรรคฯ ที่กำหนดให้ข้าราชการมีลูกได้ไม่เกิน 2 คน

หลังจากว่างงานอยู่ที่บ้านได้ระยะหนึ่ง จึงตัดสินใจชักชวนภรรยาเข้ามาหางานทำที่จังหวัดอุดรธานี เนื่องจากมีน้ำสาวที่ทำงานอยู่ก่อนแล้ว โดยในช่วงแรกน้ำสาวหางานให้ทำที่ร้านก๋วยเตี๋ยวแห่งหนึ่งในตัวเมือง ส่วนภรรยาทำงานที่บ้านของคนไทยเชื้อสายเวียดนามแถวตลาดแห่งหนึ่งในตัวเมืองเช่นกัน ต่อมาท่านเปลี่ยนไปทำงานที่ร้านขายขนมปังไข่กระทะ ซึ่งเจ้าของเป็นคนไทยเชื้อสายเวียดนาม ส่วนภร่ายยังคงทำงานบ้านอยู่ที่เดิม ลักษณะงานที่ทำก็ขึ้นอยู่กับเจ้าของร้านจะเรียกใช้ บ้างก็ให้สับหมูเพื่อมาทำไส้ขนมปัง บ้างก็ให้ล้างอุปกรณ์ที่ใช้ทำไข่กระทะ โดยเจ้าของร้านจ่ายให้วันละ 300 บาท

เนื่องจากไม่ได้เสียค่าเช่าบ้าน เพราะอาศัยอยู่บ้านน้ำสาว ซึ่งมีสามีเป็นคนไทยเชื้อสายเวียดนามที่อยู่กินกันมาราว 10 ปีแล้ว ส่วนอาหารการกินก็กินร่วมกันในมื้อเย็นเท่านั้น ทำให้เงินที่ทำงานได้มา จึงมีพอในการส่งกลับไปให้พ่อแม่และลูกๆ ที่เวียดนามอย่างไรก็ตาม ท่านและภรรยาต้องเก็บไว้ส่วนหนึ่งเพื่อเอาไว้เดินทางไปต่อวีซ่าที่ด่านหนองคายในทุกๆ เดือน” (ไถ่หุ้ง, สัมภาษณ์)

กล่าวได้ว่า ชีวิตแรงงานของ “ไถ่หุ้ง” ไม่ได้แตกต่างจากแรงงานเวียดนามคนอื่น ๆ ที่เดินทางเข้ามาทำงานในภาคอีสานนัก เพราะทุกคนต่างก็ทำงานรับจ้างกินค่าแรงรายวันเหมือนกัน อยู่อาศัยอย่างประหยัดเพื่อพยายามเก็บเงินให้ได้มากที่สุดเหมือนกัน และที่สำคัญคือ ทุกๆ เดือนทุกคนต้องเดินทางไปต่อวีซ่านักท่องเที่ยวที่ด่านตรวจคนเข้าเมืองเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากลักษณะงานอาจมีความแตกต่างบ้าง เนื่องจากบางคนเป็นลูกจ้างที่ร้านอาหารหรือร้านขายผักในตลาดสด แต่บางคนรับจ้างทำงานบ้านตามบ้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มแรงงานผู้หญิง

การกลายเป็นคนทรงเจ้าชั้นครู

จุดเริ่มต้นที่ทำให้ “ไถ่หุ้ง” เปลี่ยนสถานะจากแรงงานรับจ้างรายวันกลายเป็นคนทรงเจ้าชั้นครูนั้น คือการได้มาทำงานอยู่ที่ร้านขายขนมปังและไข่กระทะ เนื่องจากเจ้าของร้านเป็นคนที่ชอบมาไหว้เจ้าที่ศาล “ป่าก๊ก” อยู่เป็นประจำ ด้วยพื้นเพครอบครัวที่เวียดนามนับถือในเทพเจ้าเช่นเดียวกัน ดังนั้นเมื่อใดที่เจ้าของร้านเดินทางไปไหว้เจ้า ท่านจึงมักขอติดตามมาด้วยเป็นประจำ นานวันเข้าจึงคุ้นเคยและสนิทสนมกับ “ป่าก๊ก” คนทรงเจ้าชั้นครูประจำศาลเจ้า รวมทั้งคนที่ชอบไปศาลเจ้าคนอื่นๆ ด้วย บ่อยครั้งที่ “ป่าก๊ก” ร้องขอให้ไปช่วยงานที่ศาลเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันที่ศาลเจ้าจัดพิธีทรงเจ้า ซึ่งจัดขึ้นหลายครั้งในรอบปีหนึ่งๆ

หลังจากช่วยงานที่ศาลเจ้าไปได้ระยะหนึ่ง ท่านจึงเริ่มสังเกตเห็นว่า ในพิธีทรงเจ้าที่จัดขึ้นในแต่ละครั้งนั้น “ป่าก๊ก” ไม่ค่อยได้นำหุ่นงเด็กมาใช้ในพิธีทรงเจ้านัก ซึ่งแตกต่างจากที่เวียดนามที่มักนำมาประกอบในพิธีเป็นจำนวนมาก และที่สำคัญคือไม่มีคนไทยเชื้อเวียดนามคนใดทำหุ่นงเด็กขายด้วย หาก “ป่าก๊ก” ต้องการใช้จริงๆ ก็มักไปซื้อมาจากร้านคนจีน แน่หนอนว่าหุ่นงเด็กดังกล่าวมีรูปร่างหน้าตาออกไปทางคนจีนเสียมากกว่า ต่อมาท่านจึงเกิดความคิดที่จะทำหุ่นงเด็กในรูปแบบเวียดนามออกขาย เมื่อมีโอกาสกลับไปเยี่ยมพ่อแม่และลูกๆ ที่เวียดนาม และก่อนที่จะเดินทางกลับอุดรธานี ท่านจึงไปหาซื้ออุปกรณ์ต่างๆ ที่ร้านค้าในเมืองฮานอยนำติดตัวกลับมาด้วย โดยในช่วงแรกท่านและภรรยาจะช่วยกันทำหุ่นงเด็กในช่วงเวลากลางคืน เพราะช่วงกลางวันยังคงไปทำงานเป็นปกติเช่นเดิม เมื่อ “ป่าก๊ก” ทราบว่าท่านรู้จักทำหุ่นงเด็กแบบเวียดนาม จึงบอกให้เอามาขายให้กับทางศาลเจ้า ดังนั้นทำให้พิธีทรงเจ้าที่ “ป่าก๊ก” จัดขึ้นในระยะหลัง ได้มีการนำหุ่นงเด็กมาใช้มากขึ้น ซึ่งทำให้ท่านมีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย

นอกจากนี้ ท่านยังสังเกตเห็นว่าที่ศาลเจ้าไม่มี “หมอเซ่น” (thầy cúng) หรือผู้ที่สวดอัญเชิญเทพเจ้าและบวงสรวงวิญญาณไร้ญาติ เพราะทุกครั้งที่มีการจัดพิธีทรงเจ้าขึ้น “ป่าก๊ก” ต้องเชิญหมอเซ่นมาจากจังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายเวียดนามเพียงคนเดียวที่มีความสามารถดังกล่าว ทำให้ท่านเกิดความคิดว่า หากตนเองตั้งใจเรียนรู้การเป็นหมอเซ่น คงมีส่วนช่วย “ป่าก๊ก” และศาลเจ้าได้ คงไม่ต้องเชิญหมอเซ่น

มาจากต่างจังหวัด เพราะจริงๆ แล้วท่านก็พอมีพื้นฐานที่ได้รับมาจากครอบครัว คือ สมัยเด็กๆ ปู่บังคับให้ท่านเรียน “อักษรญอ” (chữ Nho) หรืออักษรเวียดนามที่ดัดแปลงมาจากอักษรจีน ซึ่งเป็นตัวอักษรที่ใช้เขียนใน “ใบโองการ” (sớ) เพื่อสื่อสารกับเทพเจ้า นอกจากนี้ตาของท่านก็เป็นทั้งหมอเช่นและคนทรงชั้นครูด้วย ดังนั้นทุกครั้งที่มีโอกาสกลับไปเวียดนาม ท่านจึงใช้เวลาที่มีไปเรียนรู้การเป็นหมอเช่นจากตาของท่าน จนสามารถประกอบพิธีได้ในที่สุด

อย่างไรก็ตาม ท่านก็ไม่เคยบอกเรื่องนี้กับ “ปากู้ก” เพราะเห็นว่าหมอเช่นจากจังหวัดสกลนครยังคงเดินทางมาทำหน้าที่ประกอบพิธีอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งเกรงว่า จะเป็นก้าวกายหน้าที่และความสัมพันธ์ของคนอื่น จนวันหนึ่งเมื่อ “ปากู้ก” จัดพิธีทรงเจ้าขึ้น แต่ปรากฏว่าหมอเช่นคนดังกล่าวไม่เดินทางมาประกอบพิธีตามนัด ซึ่งหากไม่มีหมอเช่นพิธีทรงเจ้าก็จัดขึ้นไม่ได้ ทำให้ “ปากู้ก” กังวลใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากทุกสิ่งทุกอย่างได้เตรียมไว้พร้อมหมดแล้ว เมื่อเห็นว่าไม่สามารถหาใครมาทำหน้าที่แทนได้จริงๆ แล้ว ท่านจึงเสนอตัว โดยกล่าวว่าตนเองสามารถประกอบพิธีแทนได้ เพราะได้เรียนมาจากคุณตาที่เวียดนาม แม้ในตอนแรก “ปากู้ก” มีที่ท่าไม่ค่อยมั่นใจนัก แต่เนื่องจากไม่มีใคร จึงยอมให้ท่านประกอบพิธี จนที่สุดพิธีทรงเจ้าก็ผ่านไปได้ด้วยดี ต่อมาเมื่อศาลเจ้าจัดพิธีทรงเจ้าขึ้น จึงมักมอบหมายให้ท่านทำหน้าที่เป็นหมอเช่นเรื่อยมา

จุดหักเหสำคัญที่ทำให้ท่านต้องตัดสินใจ “รับองค์” และกลายเป็นคนทรงเจ้าชั้นครู เกิดขึ้นเมื่อคราวที่ “ปากู้ก” ล้มป่วยหนักจนต้องเข้าโรงพยาบาล เมื่อรู้ตัวว่าจากนี้ไปคงไม่สามารถทำหน้าที่คนทรงชั้นครูได้อีก “ปากู้ก” จึงเรียกท่านให้เข้าไปหาที่โรงพยาบาล และได้ขอร้องให้รับหน้าที่คนทรงชั้นครูเพื่อประกอบพิธีของศาลเจ้าต่อไป เพราะไม่มีใครมีความสามารถเหมาะสมเท่ากับท่านอีกแล้ว แม้ในความเป็นจริง “ปากู้ก” ได้ทำการเสี่ยงทายคัดเลือกทายาทผู้สืบทอดไว้ก่อนหน้าแล้ว คือ “โกเกี่ยม” ซึ่งเป็นลูกสาวคนหนึ่งของตนเอง แต่ด้วยความที่ “โกเกี่ยม” ยังไม่มีความพร้อม จึงจำเป็นต้องหาคนอื่นมาแทนชั่วคราว ดังข้อมูลที่ได้จาก “โกเกี่ยม” ความเป็น

“จริงๆ วันนั้นแม่ (ปากู้ก) ได้ทำพิธีเสี่ยงทาย “โกแกง” (อายุ 63 ปี) ซึ่งเป็นพี่สาวของตนเอง เพราะเขาตั้งใจจะเป็นคนสืบทอดดูแลศาลเจ้าแทนแม่อยู่แล้ว แต่ปรากฏว่า

เทพเจ้าไม่เลือก แม่จึงเรียกให้เราลองเข้าไปทำพิธีดู เพราะแม่เคยบอกว่าเรา “มีองค์” มีครั้งหนึ่งเข้าวัดพระก็ทักว่า “มีองค์” แต่ใจเราไม่ยอมรับ คนส่วนใหญ่บอกว่ามันงมงาย แม้แต่พ่อเรายังต่อต้าน แม่ต้องแอบไปศาลเจ้า โดยบอกว่าไปวัด

เมื่อแม่ทำพิธีเสี่ยงทายให้เรา ปรากฏว่าเทพเจ้าเลือกเรา ตอนนั้นทั้งกลัว ทั้งไม่ยอมรับรู้ รวมทั้งไม่อยากได้ยินคำเสี่ยงทายดังกล่าวด้วย แต่สุดท้ายก็ต้องยอมรับ เพราะเชื่อว่าเป็นความประสงค์ขององค์เทพฯ หากขัดขึ้นอาจประสบกับเคราะห์ร้าย หรือสิ่งไม่ดีในชีวิตได้” (“โกเกี่ยม”, สัมภาษณ์)

เมื่อแน่ใจแล้วว่า “ไถ่หุง” ต้องรับหน้าที่เป็นคนทรงชั้นครูของศาลเจ้าแทน “ป้ากุก” ในระยะแรกที่ “โกเกี่ยม” ยังไม่พร้อม ท่านจึงเดินทางกลับไปทำพิธี “รับองค์” ที่เวียดนามกับคนทรงชั้นครูคนหนึ่งที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียงกัน หลังจาก “ป้ากุก” เสียชีวิต (เสียมาได้ประมาณ 5-6 ปี) ท่านจึงรับหน้าที่ประกอบพิธีทุกอย่างของศาลเจ้า ทั้งการ เป็นหมอเซ่นและการเป็นคนทรงเจ้าชั้นครู อย่างไรก็ตาม ท่านก็ออกตัวว่าไม่ได้เป็นคน ทำหน้าที่ดูแลศาลเจ้าทั้งหมด เป็นแต่เพียงคนประกอบพิธีกรรมเท่านั้น เพราะท่าน มองว่าตนเองเป็นคนเวียดนามที่เข้ามาอาศัยอยู่ชั่วคราวด้วยวีซ่านักท่องเที่ยว นอกจากนี้ศาลเจ้ายังมีเงินกองทุนอยู่จำนวนหนึ่งด้วย ทุกคนจึงตกลงกันว่าให้ “โกแกง” เป็นคนดูแลเงินกองทุนของศาลเจ้า ส่วนตัวท่านเป็นคนประกอบพิธีกรรม และตั้งแต่ บัดนั้นเป็นต้นมาตัวท่านได้เลิกเป็นแรงงานรับจ้างรายวัน เพราะการเป็นหมอเซ่นและ คนทรงชั้นครู รวมทั้งการทำหุงงเด็กขาย ทำให้ท่านมีรายได้เพียงพอในการส่งเสีย ครอบครัวที่เวียดนาม

การสร้างความเป็นของแท้ขึ้นใหม่ในพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนาม

การก้าวขึ้นมาเป็นคนทรงชั้นครูแทน “ป้ากุก” ที่เสียชีวิตไปนั้น ทำให้ “ไถ่หุง” กลายมามีบทบาทสำคัญมากขึ้นในศาลเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะ “ผู้รู้” ที่อ้างอิง ความรู้กับความเป็นของแท้ตามแบบฉบับเวียดนามในเวียดนาม ดังนั้นตลอดหลายปี มานี้ท่านได้ทำการสร้างความเป็นของแท้ให้เกิดขึ้นในหลายด้าน เป็นต้นว่า การประดับ ตกแต่งแท่นบูชาและหุ่นเคารพภายในศาลเจ้าให้มีโครงสร้างและองค์ประกอบต่างๆ เหมือนเอกเช่นกับศาลเจ้าที่ปรากฏในเวียดนาม หรือการเติมเต็มองค์ประกอบต่างๆ

ที่ปรากฏในพิธีทรงเจ้าไม่ให้ผิดแผกแตกต่างไปจากที่ปฏิบัติกันในเวียดนาม หรือ การประกอบพิธี “รับองค์” ขึ้นใหม่ให้กับผู้ที่เป็นร่างทรงอยู่ก่อนแล้ว โดยให้เหตุผลว่า รับองค์ไม่ถูกต้องตามธรรมเนียมปฏิบัติแบบเวียดนาม หรือการประกอบพิธี “รับองค์” ตามแบบฉบับเวียดนามให้กับคนที่ “มีองค์” รุ่นใหม่ แม้ส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในการ ประกอบพิธีทรงเจ้าในแต่ละครั้งสูงขึ้น แต่คนทรงระดับลูกศิษย์ต้องปฏิบัติตาม เพราะถือเป็นการประกอบพิธีทรงเจ้าที่เป็นของแท้ตามแบบฉบับเวียดนาม

การประดับตกแต่งแทนบูชาและหุ่นเคารพภายในศาลเจ้า

สมัยที่เริ่มมีการก่อตั้งศาลเจ้าขึ้นใหม่ๆ นั้น การประดับตกแต่งแทนบูชาภายใน ศาลเจ้าแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับโครงสร้างและองค์ประกอบต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน คือบนแทนบูชามีเพียงเก้าอี้ไม้คลุมด้วยผ้าแดง ที่แสดงให้เห็นว่าเป็นที่ประทับของ องค์เทพ บริเวณผนังด้านในมีเพียงรูปวาดองค์เทพติดไว้ 1 รูป ส่วนด้านหน้ามีแจกัน ดอกไม้และกระถางรูปเท่านั้น ต่อมาในสมัย “ปาก๊าก” เป็นผู้ดูแลศาลเจ้า และมีโอกาส กลับไปเยี่ยมญาติที่จังหวัดน่านดังทางภาคเหนือของเวียดนาม เมื่อท่านรู้ว่า มีหมู่บ้าน แห่งหนึ่งในจังหวัดดังกล่าวทำหุ่นเคารพจากไม้ชาย ท่านจึงเดินทางไปซื้อเพื่อนำมาบูชา ที่ศาลเจ้า ประกอบไปด้วยหุ่นเจ้าแม่ 3 องค์ หุ่น “โกจิ้น” 1 องค์ และหุ่น “ตีกัถงเงิน” อีก 1 องค์ โดยจัดแทนบูชาออกเป็น 2 แทน คือแทนหนึ่งสำหรับจัดวางหุ่นเจ้าแม่และ หุ่น “โกจิ้น” ส่วนอีกแทนหนึ่งจัดวางหุ่น “ตีกัถงเงิน” ทำให้โครงสร้างของแทนบูชา ในศาลเจ้าเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

อย่างไรก็ตาม โครงสร้างของแทนบูชาที่ “ปาก๊าก” ประดับตกแต่งขึ้นนั้น ถือได้ ว่ายังไม่ครบองค์ประกอบทั้งหมดหากเปรียบเทียบกับแทนบูชาของศาลเจ้าในเวียดนาม ดังนั้นหลังจากที่ “ไถ่หุง” เข้ามารับหน้าที่คนทรงชั้นครูของศาลเจ้า ท่านจึงพยายาม ที่จะปรับเปลี่ยนโครงสร้างและองค์ประกอบต่างๆ ของแทนบูชาในศาลเจ้าให้เหมือน ศาลเจ้าที่เวียดนามให้ได้มากที่สุด รวบรวมปี พ.ศ. 2557 ก่อนการปฏิวัติรัฐประหารในวันที่ 22 พฤษภาคม ได้ไม่นาน ท่านจึงปรึกษาและได้รับการยินยอมจาก “โกแกง” และ “โกเกี่ยม” ให้นำเงินกองทุนของศาลเจ้าไปจัดซื้อหุ่นเคารพและเครื่องประดับตกแต่ง ต่างๆ ที่เวียดนาม ระหว่างที่จัดเตรียมสิ่งของพร้อมเสร็จเพื่อนำกลับเมืองไทยอยู่นั้น

“โกเทง” ได้โทรศัพท์ไปบอกว่าเมืองไทยมีทหารทำการปฏิบัติ เกรงว่าจะไม่สะดวก ในการขนย้ายสิ่งของต่างๆ จากเวียดนาม จึงขอให้ทหารงับการเดินทางเอาไว้ก่อน แต่ท่านเชื่อมั่นว่าองค์เทพต้องให้การปกป้องรักษา จึงตัดสินใจเช่าเหมารถ 6 ล้อให้บรรทุก สิ่งของต่างๆ มาส่งให้ที่เวียงจันทน์ จากนั้นจึงเช่ารถต่อจากเวียงจันทน์ สุดท้ายสามารถ ผ่านด่านหนองคายจนกลับมาถึงศาลเจ้าที่อุดรธานีได้อย่างสะดวกปลอดภัย

จากนั้นจึงได้ว่าจ้างช่างมาติดตั้งแท่นบูชา โดยจัดแบ่งที่ตั้งแท่นบูชาออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนด้านนอกและส่วนด้านใน สำหรับส่วนด้านนอกประกอบด้วยแท่นบูชา องค์เทพที่มีมาตั้งแต่เริ่มตั้งศาลเจ้า (อยู่ทางด้านขวามือเมื่อหันหน้าเข้าด้านใน) และแท่นบูชาองค์เทพต่างๆ ที่ลงประทับทรงที่เรียกว่า “บานกงด่ง” (อยู่ทางด้านซ้ายมือ เมื่อหันหน้าเข้าด้านใน) ซึ่งด้านหน้าใช้เป็นที่ประกอบพิธีทรงเจ้าในแต่ละครั้ง สำหรับ ส่วนด้านในประกอบด้วยแท่นบูชา “ตึกแกงเงิน” (อยู่ด้านหลังแท่นบูชาองค์เทพ) และแท่นบูชาเจ้าแม่และบริวาร (อยู่ด้านหลัง “บานกงด่ง”) นอกจากนี้ได้แท่น “บานกงด่ง” ยังบูชาพญาเสือ และชื่อด้านบนบูชาพญาภู รวมทั้งจัดแบ่งช่องทางเดินไว้ตรงกลาง ระหว่างแท่นบูชาด้านขวาและด้านซ้าย ดังนั้นในปัจจุบันศาล “ปากูก” จึงกลายเป็นศาล เจ้าที่มีโครงสร้างและองค์ประกอบต่างๆ เหมือนกันกับศาลเจ้าสายบูชาเจ้าแม่ ในเวียดนาม

การเติมเต็มองค์ประกอบต่างๆ ในพิธีทรงเจ้า

การประกอบพิธีทรงเจ้าของคนทรงเจ้าชั้นครูในสมัยแรกเริ่มของการก่อตั้งศาล เจ้านั้น ถือได้ว่ามีรายละเอียดที่ค่อนข้างแตกต่างไปจากการทรงเจ้าในเวียดนาม เพราะในช่วงเวลาดังกล่าว คนทรงชั้นครูสวมใส่เครื่องแต่งกายด้วยชุดยาว (อ้าวสาย) สีพื้นเพียง 5 สีเท่านั้น คือ สีขาว สีแดง สีเหลือง สีเขียว และสีน้ำเงิน⁴ ส่วนดนตรีไม่ได้ใช้ ดนตรี “เจ้าวัน” เหมือนที่เวียดนาม แต่ใช้การตีฆ้อง ระฆัง และกลองแทน นอกจากนี้

⁴ ชุดเข้าทรงแบบเวียดนามประกอบไปด้วยชุดยาวสีต่างๆ คือ สีแดงสะท้อนว่าเป็นองค์เทพจากสวรรค์ สีขาว สะท้อนว่าเป็นองค์เทพจากบาดาล สีเขียว สีน้ำเงิน และดำสะท้อนว่าเป็นองค์เทพจากป่าเขา สีเหลืองสะท้อนว่าเป็นองค์เทพจากโลกมนุษย์ นอกจากนี้การปกคลุมลายต่างๆ ยังแสดงความแตกต่างระหว่างองค์เทพผู้หญิง กับผู้ชาย คือองค์เทพผู้หญิงมีการปกคลุมลายหงส์ ส่วนองค์เทพผู้ชายปกคลุมลายสิงห์

แทบไม่มีการใช้หุ่นงเด็กในพิธีทรงเจ้าเลย ต่อมาในสมัย “ป่าก๊ก” มีการใช้หุ่นงเด็กบ้าง โดยไปซื้อหามาจากร้านคนจีน ส่วนเครื่องแต่งกายและดนตรียังคงยึดถือตามคนทรงชั้นครูรุ่นก่อนหน้า

การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดในพิธีกรรมทรงเจ้า เริ่มต้นขึ้นเมื่อ “ไถ่หู่” เข้ามา มีบทบาทในศาลเจ้าทั้งก่อนและหลัง “ป่าก๊ก” เสียชีวิต กล่าวคือเมื่อ “ป่าก๊ก” รู้ว่า “ไถ่หู่” สามารถทำหุ่นงเด็กได้ ก็ได้สั่งให้ทำมาขายให้กับศาลเจ้า ซึ่งในช่วงแรกนั้นมีจำนวนไม่มากนัก และใช้เฉพาะพิธีทรงเจ้าที่สำคัญเท่านั้น แต่หลังจาก “ป่าก๊ก” เสียชีวิตและท่านได้กลายเป็นคนทรงเจ้าชั้นครูประจำศาลเจ้า การนำหุ่นงเด็กมาใช้จึงเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้เครื่องแต่งกายจากเดิมที่เป็นเพียงสีพื้นได้มีการเปลี่ยนแปลงเพราะท่านได้นำเข้าสู่ชุดเข้าทรงต่างๆ จากเวียดนาม ซึ่งชุดเหล่านี้มีทั้งที่ท่านซื้อหาเองรวมทั้งคนทรงชั้นลูกศิษย์ซื้อถวาย ทำให้เครื่องแต่งกายของการเข้าทรงในปัจจุบันไม่แตกต่างจากที่เวียดนาม

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ไม่ได้เกิดขึ้นกับองค์ประกอบด้านหุ่นงเด็กและเครื่องแต่งกายเท่านั้น แต่ยังเกิดกับดนตรีอีกด้วย กล่าวคือเมื่อ “ไถ่หู่” เข้ามารับหน้าที่คนทรงชั้นครูประจำศาลเจ้าอย่างเต็มตัว ได้มีการ “นำเข้า” คณะนักดนตรี “เจ้าวัน” จากเวียดนาม แต่มาอยู่ได้ไม่นานก็ต้องกลับไปเพราะรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในปัจจุบัน ดังนั้นท่านจึงใช้วิธีเปิดเพลง “เจ้าวัน” จากโทรศัพท์มือถือแทน แม้ไม่ได้บรรดรสเท่ากับการเล่นสด แต่ถือว่าเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดแล้ว

การประกอบพิธี “รับองค์” ขึ้นใหม่

กรณีของ “โกเกี่ยม” ถือเป็นตัวอย่างหนึ่งของการต้องทำพิธี “รับองค์” ใหม่ซึ่งในความเป็นจริง ท่านได้ทำพิธี “รับองค์” จาก “ป่าก๊ก” เมื่อราว 8 ปีก่อนหรือในช่วงที่ “ป่าก๊ก” ยังไม่เสียชีวิต แต่หลังจาก “ป่าก๊ก” เสียชีวิตลง ท่านได้แสดงความคิดเห็นว่า “ป่าก๊ก” ผู้เป็นแม่ไม่สามารถทำพิธี “รับองค์” ให้กับ “โกเกี่ยม” ผู้เป็นลูกได้ หรือกล่าวได้ว่า “โกเกี่ยม” เลือกอจารย์ไม่ถูกต้อง ดังสำนวนของท่านที่ว่า “นกฉลาดต้องรู้จักเลือกเกาะกิ่งไม้ คนฉลาดต้องรู้จักเลือกอาจารย์ทำพิธี “รับองค์” ให้แก่ตน” เพราะการเลือก

อาจารย์ที่ถูกต้อง มีส่วนสำคัญในการช่วยส่งเสริมให้ชีวิตตนเองและครอบครัวเจริญรุ่งเรือง

จากความคิดเห็นซึ่งเปรียบเสมือน “ผู้รู้” ของท่านทำให้ “โกเทียม” ดังเลและสืบสนอยู่ระยะหนึ่ง เพราะเหมือนกับว่าสิ่งที่ “ปากู้ก” ทำพิธี “รับองค์” ให้กับตนนั้นเป็นการประกอบพิธีกรรมที่ไม่ถูกต้อง หลังจากปรึกษากับ “โกเทง” ผู้เป็นที่ส่าทที่ดูแลศาลเจ้า ในที่สุดจึงตัดสินใจขอให้ท่านทำพิธี “รับองค์” ให้กับตนเองใหม่อีกครั้ง นั้นหมายถึงว่าตามธรรมเนียมเวียดนาม “โกเทียม” ต้องยอมรับท่านเป็นอาจารย์ของตนเองด้วยการทำพิธีดังกล่าวดำเนินตามขั้นตอนที่ปฏิบัติกันในเวียดนาม คือครั้งแรกเป็นการทำพิธี “รับองค์” จากนั้นเมื่อครบกำหนด 100 วันต้องทำพิธีอีกครั้งเพื่อขอขอบคุณเทพเจ้า และต่อมาต้องจัดพิธีทรงเจ้าขึ้นเป็นประจำทุกปี ซึ่งการจัดพิธีทรงเจ้าในแต่ละครั้งจำเป็นต้องเชิญอาจารย์ของตนมาเป็นผู้ทรงเปิดพิธีให้ก่อนเสมอ หลังจากทำพิธีครบ 3 ปีจึงสามารถทำพิธีทรงเจ้าด้วยตนเองได้

สรุปและอภิปรายผล

ประเด็นเรื่อง “ความจริงแท้” หรือ “ความเป็นของแท้” (authenticity) ของพิธีทรงเจ้าที่คนไทยเชื้อสายเวียดนามในจังหวัดอุดรธานียึดถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันคงไม่กลายมาเป็นโจทย์สำคัญของการถกเถียงในบทความชิ้นนี้ ถ้าไม่เกิดปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายแรงงานจากเวียดนามสู่ไทย และไม่ปรากฏว่ามีคนทรงชั้นครูที่เป็นคนเวียดนามแท้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ไถ่หุ่ง” เพราะสามารถเชื่อถือได้ว่า พิธีกรรมที่ปฏิบัติโดยคนทรงชั้นครูที่เป็นคนไทยเชื้อสายเวียดนามในปัจจุบันนั้นเป็น “ความจริงแท้” หรือ “ความเป็นของแท้” ที่สืบทอดมาจากคนเวียดนามอพยพในลักษณะรุ่นต่อรุ่นเรื่อยมา แต่เมื่อ “ไถ่หุ่ง” เข้ามารับหน้าที่เป็นคนทรงชั้นครูประจำศาลเจ้า ทำให้ “ความจริงแท้” หรือ “ความเป็นของแท้” ที่กล่าวมาข้างต้นถูกตั้งคำถาม เพราะ “ไถ่หุ่ง” ไม่ได้อ้างอิง “ความจริงแท้” หรือ “ความเป็นของแท้” จากคนทรงชั้นครูทั้งที่เป็นคนเวียดนามอพยพและคนไทยเชื้อสายเวียดนาม ตรงกันข้าม “ไถ่หุ่ง” ได้อ้างอิง “ความจริงแท้” กับพิธีกรรมทรงเจ้าที่ปฏิบัติจริงในเวียดนามปัจจุบัน จนนำไปสู่การสร้างความเป็นของแท้ขึ้นใหม่ในพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในจังหวัดอุดรธานี

อย่างไรก็ตาม หากนำ “ความเป็นของแท้” ในแบบฉบับ “ไถ่หู่” ไปถกเถียงกับ นิยามความหมายของนักวิชาการ ที่มองว่า “ความเป็นของแท้” ต้องเป็นของดั้งเดิม เก่าแก่ เป็นธรรมชาติ และสามารถพิสูจน์ด้วยหลักฐานหรือการดำรงอยู่จริง อาจทำให้ ความเป็นของแท้ของพิธีทรงเจ้าในแบบฉบับ “ไถ่หู่” สั่นคลอนอยู่บ้าง โดยเฉพาะ อย่างยิ่งในประเด็นของดั้งเดิมหรือเก่าแก่ อย่าลืมนึกว่าพิธีทรงเจ้าที่ปฏิบัติอยู่ในเวียดนาม ปัจจุบัน เดิมทีถูกรัฐบาลเวียดนามสั่งห้ามปฏิบัติ เพราะมองว่าเป็นพิธีกรรมแห่งความ มงมาย ทำให้คนทรงชั้นครูจำนวนมากถูกจับเข้าค่ายเพื่อให้การศึกษาใหม่ ดังนั้น ความต่อเนื่องของการปฏิบัติพิธีกรรมที่ขาดหายไปอาจส่งผลต่อความเป็นของดั้งเดิม หรือเก่าแก่ได้ ซึ่งพิธีทรงเจ้าที่ถูกมองว่าเป็นของแท้ในสังคมเวียดนามปัจจุบัน อาจเป็นสิ่งที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นใหม่ก็ได้

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร วัฒนาศาสตร์. (2555). *ความจริงแท้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงโยธยาหาดดีด: กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี*. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัย สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิลปกิจ ต่ชัณฑิฏกุล (2559). “มาเมืองไทยไม่ใช่แค่หาอยู่หากิน”: “แรงปรารถนา” ของ ชาวเวียดนามจากจังหวัดห่าดิงและเหงะอาน” *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 12(1); 139-162.
- MacCannell, Dean. (1973) ‘Staged Authenticity: Arrangements of Social Space in Tourist Settings’. *The American Journal of Sociology*. 79, 3 (November): 589-603
- Wang, N. (1999) ‘Rethinking Authenticity in Tourism Experience’. *Annals of Tourism Research* ,26 (2): 349–70.
- แอมห่งเฮียน, หญิงอายุ 30 ปี, *สัมภาษณ์*, วันที่ 31 มีนาคม 2557, ตำบลก่าบั้ง จังหวัด อุดรธานี

อาจารย์หุ่ง, ชายอายุ 42 ปี, *สัมภาษณ์*, วันที่ 18 ธันวาคม 2560, ศาลป่าก๊ก จังหวัด
อุดรธานี
โกเกียรติ, หญิงอายุ 59 ปี, *สัมภาษณ์*, วันที่ 23 ธันวาคม 2560, ศาลป่าก๊ก จังหวัดอุดรธานี